

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ

**Формування системи художніх знань про види книжкової ілюстрації в
учнів 5 класу**

Виконала студентка IV курсу
групи ОМфмб–1–21–4.0д
спеціальності 014 Середня освіта
ОПП Середня освіта (Образотворче
мистецтво)
ОПС фаховий молодший бакалавр
Буряк Ангеліна Валентинівна
Керівник: Мазов А.А.

Рекомендовано до захисту
ЦК образотворчого мистецтва
і дизайну

Протокол від 17.05.2025р. №7
Голова ЦК Олена КАЗІМІРЕНКО

Захищено
Оцінка

Протокол ЕК від «__»____2025р. №__
Голова ЕК Костянтин ЧЕРНЯВСЬКИЙ
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри дизайну НАОМА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ХУДОЖНІХ ЗНАНЬ ПРО ВИДИ КНИЖКОВОЇ ІЛЮСТРАЦІЇ.....	6
1.1. Книжкова ілюстрація як вид графічного мистецтва: історія та класифікація.....	6
1.2. Методи формування художніх знань учнів 5 класу на уроках образотворчого мистецтва.....	8
1.3. Викладання книжкової ілюстрації в школі. Методи та форми.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕС ВИКОНАННЯ ТВОРЧОЇ РОБОТИ «ТРИ ПРАЗНИКИ В ГОСТІ».....	14
2.1. Концепція, пошук композиційного рішення, вибір техніки.....	14
2.2. Реалізація задуму. Технологія виконання творчої роботи.....	19
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24
ДОДАТКИ.....	25

ВСТУП

Художнє та пізнавальне відображення світу через ілюстрацію є надзвичайно актуальним у сучасній освіті та вихованні, оскільки ілюстрація виступає не лише декоративним елементом книги, а й потужним засобом формування світогляду, естетичних і пізнавальних якостей особистості.

Ілюстрація допомагає учням глибше сприймати зміст літературних творів, розкриває складні поняття та явища через візуальні образи, сприяє розвитку спостережливості, уяви й зацікавленості у навчанні. Вона розширює чуттєвий досвід, допомагає формувати наукові поняття та слугує наочною опорою мислення, що особливо важливо для дітей молодшого та середнього шкільного віку.

Естетична функція ілюстрації полягає у розвитку естетичних почуттів, формуванні критеріїв краси, ідеалу, сприйнятті реальності через призму художніх законів. Висока якість ілюстрацій, професіоналізм художника та відповідність віковим особливостям читача забезпечують формування художнього смаку, здатності мислити образами, прагнення до краси та творчості.

Ілюстрація має вагомий вплив на формування ціннісних орієнтирів, моральних і соціальних установок, оскільки через художній образ дитина засвоює моделі поведінки, норми, ідеали, що сприяє її гармонійному розвитку. Вона допомагає дітям краще зрозуміти себе та світ, розвиває емоційну сферу, співчуття, емпатію.

У сучасних умовах, коли книга конкурує з іншими засобами інформації, ілюстрація стає ключовим чинником мотивації до читання, формування інтересу до навчального предмета, спонукає до творчої діяльності та продуктивного мислення. Якісна ілюстрація сприяє не лише кращому засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку особистості в цілому.

Сучасна ілюстрація активно використовує як традиційні, так і цифрові техніки, що дозволяє розширити виразні можливості художника, зробити

ілюстрований матеріал більш доступним і привабливим для різних вікових груп. Це сприяє інтеграції мистецтва у різні сфери життя, формуванню візуальної грамотності та креативного мислення.

Отже, актуальність теми зумовлена необхідністю формування у дітей цілісного, естетично й пізнавально збагаченого сприйняття світу, розвитку їхніх творчих здібностей, емоційної та інтелектуальної сфери через якісну ілюстрацію, що виступає ефективним засобом виховання, навчання та самовираження особистості. Відповідно до цього виділяємо такі головні складові дослідження:

Мета дослідження – виявити ефективні методи та шляхи формування художніх знань учнів 5 класу про види книжкової ілюстрації, що сприяють розвитку їхніх творчих здібностей.

Об’єкт дослідження – процес формування художніх знань про види книжкової ілюстрації в учнів середньої школи.

Предмет дослідження – методи та засоби формування знань про види книжкової ілюстрації на уроках образотворчого мистецтва в 5 класі.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні засади появи та розвитку книжкової ілюстрації в графічному мистецтві;
- окреслити методи формування художніх знань учнів 5 класу на уроках образотворчого мистецтва;
- визначити методи викладання книжкової ілюстрації, що впливають на формування художніх знань школярів;
- розробка концепції та виконання творчої роботи «Три праздники в гості».

Методи дослідження – аналіз літературних джерел; педагогічний експеримент; аналіз ефективності педагогічних та художніх методик.

Практичне значення дипломного проєкту полягає у тому, що розроблені методичні рекомендації можуть бути використані вчителями

образотворчого мистецтва для організації уроків, спрямованих на ознайомлення учнів із видами книжкової ілюстрації.

Теоретичне значення полягає у розширенні знань у галузі методики викладання образотворчого мистецтва.

Структура дипломного проєкту складається зі вступу, двох розділів теоретичної та практичної частини, висновків, списку використаних джерел (літератури) та додатків. Загальний обсяг теоретичної частини проєкту становить 27 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ХУДОЖНІХ ЗНАНЬ ПРО ВИДИ КНИЖКОВОЇ ІЛЮСТРАЦІЇ

1.1. Книжкова ілюстрація як вид мистецтва: історія та класифікація

Книжкова ілюстрація є важливою складовою книги, яка виконує не лише декоративну, а й смислову функцію. Вона слугує своєрідним візуальним тлумаченням тексту, допомагає читачеві глибше осягнути зміст твору, відчувати його атмосферу, краще уявити події, персонажів та середовище в якому вони знаходяться.

Ілюстрація в книзі може як пояснювати текст простими образами, так і активно розкривати його приховані сенси, надаючи нові інтерпретації літературної форми й ідеї. Ілюстрації в книзі можуть бути розташовані в різних місцях і мати різні функції:

- Заставка – декоративне зображення, що розміщується на початку тексту або розділу, зазвичай у верхній частині сторінки.
- Кінцівка – аналогічна композиція, яка завершує текст розділу чи книги.
- Ініціал – орнаментована або стилізована перша літера, яка відкриває текст книги або нового розділу.

Заставки й кінцівки часто оформлюються у вигляді орнаментів – візерунків, що відповідають епосі, національній самобутності або загальній стилістиці. У книжковому виданні ілюстрації виконують три ключові функції, які взаємопов'язані:

1. Інформаційна функція. Ілюстрація поглиблює зміст тексту, надаючи візуальну інформацію про описувані події, предмети або явища. Вона допомагає краще зрозуміти складні концепти, завдяки чіткому зображенню, схем тощо.
2. Емоційно-психологічна функція. Завдяки образному ряду, ілюстрація формує емоційний настрій читача, впливає на його сприйняття сюжету,

робить зміст доступнішим і зрозумілішим, сприяє глибшому зануренню у світ книги.

3. Естетична функція. Ілюстрація є важливим елементом художнього оформлення книги, допомагаючи створити її естетичний образ. Висока якість і художня виразність ілюстрацій сприяють загальній привабливості видання [3].

Початки книжкової ілюстрації сягають глибокої давнини. Перші зразки художнього супроводу текстів з'явилися ще в Стародавньому Єгипті, Греції та Римі у вигляді малюнків на папірусах. У середньовіччі особливо поширеними були мініатюри – витончені малюнки, що прикрашали рукописи. Такі мініатюри створювалися з використанням гуаші, акварелі, туші та пером, і часто були справжніми шедеврами образотворчого мистецтва. Одним із найвідоміших прикладів є стародавній рукопис “Іліада”, прикрашений понад 500 мініатюрами.

В Україні книжкова ілюстрація бере початок із мініатюр Київської Русі: «Остромирове Євангеліє» (1056–1057), «Ізборник Святослава» (1073) (Додаток А, рис. А1–А2). З винаходом друкарства XV ст. техніки ілюстрування еволюціонували: від ксилографії до гравюри на металі. Ключовими фігурами в Україні стали Т. Шевченко та К. Трутовський, чії роботи до творів М. Гоголя і М. Вовчка встановили стандарти національної традиції (Додаток А, рис А3) [2].

Книжкову ілюстрацію можна класифікувати за: технікою виконання – графічна (туш, олівець, гравюра), живописна (акварель, гуаш, олійні фарби), цифрова (за допомогою комп'ютерної графіки); стилем – академічна (точна реалістична подача), модернована (вільна інтерпретація, індивідуалізована манера), експериментальна (інноваційне поєднання різних стилів та технік).

У сучасну епоху розвиток технологій значно вплинув на мистецтво книжкової ілюстрації. Традиційні техніки, як-от акварель, гуаш, олія, залишаються актуальними, особливо в класичній та дитячій літературі. Проте все ширше застосовуються цифрові технології, що значно полегшують роботу ілюстраторів.

Цифрова ілюстрація дозволяє швидко знаходити потрібні колірні рішення, коригувати композицію, виправляти помилки без шкоди твору. Використання графічних редакторів дає можливість імітувати різні традиційні техніки. Сучасна книжкова ілюстрація - це синтез традицій і новаторства, де важливу роль відіграють як художня майстерність, так і технологічні можливості [4].

1.2. Методи формування художніх знань учнів 5 класу на уроках образотворчого мистецтва

Початковим етапом пізнання навколишнього світу людиною є сенсорні образи – відчуття і сприймання. Саме ці сенсорні враження є фундаментом для розвитку пізнавальної активності, стимулювання інтелектуальної та практичної діяльності. У процесі художньої діяльності ці компоненти трансформуються і вдосконалюються, сприяючи формуванню знань, умінь і навичок, що визначають характер і логіку мислення, підтримують розвиток стійких когнітивних операцій.

Уроки образотворчого мистецтва є надзвичайно ефективними для активізації сенсорного сприймання, оскільки дозволяють учням безпосередньо взаємодіяти з кольором, формою, фактурою і композицією. Це сприяє глибшому засвоєнню художніх понять через особистісно значущий досвід.

Одним із дієвих підходів до формування художніх знань у школярів є системно-технічний підхід. Він забезпечує цілісність, послідовність і гнучкість навчального процесу, що особливо важливо у роботі з учнями середнього шкільного віку. Такий підхід структурує навчання за етапами, кожен з яких поглиблює розуміння мистецьких понять та їх застосування на практиці.

Якість засвоєння знань на кожному етапі оцінюється за такими ключовими показниками:

Глибина знань – охоплює не лише обсяг засвоєного матеріалу, а й здатність учнів до розуміння внутрішніх зв'язків між художніми явищами та закономірностями.

Гнучкість знань – виявляється у здатності творчо застосовувати набуті знання у нових або змінених художніх і естетичних контекстах.

Міцність і стійкість знань – характеризується збереженням і відтворенням вивченого матеріалу під час виконання творчих завдань підвищеної складності.

Системно-технічна методика передбачає поділ навчального процесу на чотири рівні засвоєння знань:

1. Ознайомлювальний рівень: базовий, характерний для початкових етапів навчання. Учні знайомляться з новим матеріалом поверхнево, без глибокого усвідомлення змісту.
2. Репродуктивний рівень: передбачає запам'ятовування матеріалу без розуміння його сутності, що обмежує можливість застосування знань у нових ситуаціях.
3. Рівень практичного застосування: учень володіє знаннями та вміє свідомо використовувати їх як основу для інтелектуальних і практичних дій.
4. Рівень трансформації та комбінування: найвищий рівень розвитку пізнавальної діяльності, на якому учень здатен комбінувати знання, адаптувати їх до нових умов, створювати нові підходи до розв'язання художніх завдань.

Розуміння вікових і психологічних особливостей п'ятикласників є надзвичайно важливим для побудови ефективного навчального процесу. У цьому віці учні переходять до нової стадії соціально значущої діяльності, активно формують самоусвідомлення, прагнуть самостійності та критично сприймають навколишній світ. Їх поведінка й мотивація часто зумовлені бажанням бути самостійними та відповідати прийнятим у суспільстві нормам.

Учні цього віку сприймають нову інформацію передусім через перші враження, але вже здатні до глибшого аналізу об'єктів. Їхнє сприймання набуває послідовності, структури, з'являється здатність до цілеспрямованого спостереження. Мислення у цьому віці переважно наочно-образне, тому важливо широко використовувати візуальні засоби навчання [8].

Формування художніх знань у п'ятикласників досягається через поєднання різноманітних методів навчання, адаптованих до їхнього вікового рівня:

Словесні методи: пояснення (вербальне тлумачення понять), інструктажі (роз'яснення послідовності виконання завдань), розповіді (художнє або наукове подання інформації), бесіди (стимулюють мислення через діалог).

Наочні методи: ілюстрації, демонстрації, цілеспрямоване спостереження під час занять сприяють кращому засвоєнню художніх понять.

Практичні методи: передбачають активну участь учнів у художньо-творчій діяльності, забезпечують розвиток навичок через безпосереднє створення мистецьких творів.

Інтерактивні методи: орієнтовані на активну участь, взаємодію та обмін ідеями. Вони розвивають критичне мислення, комунікацію, автономію. До них належать проєктне навчання, дослідницька діяльність, робота в групах.

Ігрові підходи у навчанні: застосування елементів гри робить процес навчання привабливим та мотивуючим, сприяє легшому засвоєнню художніх понять.

Ефективне викладання образотворчого мистецтва у п'ятому класі передбачає поєднання зазначених методів з урахуванням вікових психологічних особливостей учнів, їхньої мотивації, рівня самостійності та здатності до рефлексії. Значну роль у навчанні відіграють наочні посібники, покрокові інструкції та поступове ускладнення завдань, що відповідає наочно-образному типу мислення школярів. Відповідно можна додати такі додаткові стратегії для ефективного формування художніх знань:

Практична діяльність – заохочення до експериментів з різними художніми матеріалами (папір, фарби, воскові олівці) для вивчення елементів образотворчого мистецтва.

Використання цифрових технологій – інтеграція цифрових інструментів (графічні редактори, застосунки для малювання) для залучення учнів, які належать до покоління цифрових носіїв.

Розвиток мистецького словника – ознайомлення з ключовими художніми термінами (лінія, форма, фактура, колір) для поглиблення розуміння мистецтва.

Колективні творчі проекти – сприяють розвитку командної роботи, креативності та відповідальності.

Інтеграція з історією мистецтва – ознайомлення з творчістю видатних митців для контекстуалізації художніх понять та натхнення.

Конструктивний зворотний зв'язок – надання позитивної та розвивальної оцінки для підвищення впевненості та вдосконалення навичок [5].

Формування художніх знань у п'ятикласників вимагає структурованого, поетапного підходу, що поєднує сенсорне сприймання, когнітивний розвиток і різноманітні методи навчання. Застосування системно-технічної методики у поєднанні з віковими особливостями та сучасними педагогічними інструментами дозволяє ефективно розвивати глибокі, гнучкі та стійкі знання в галузі образотворчого мистецтва. Такий комплексний підхід відповідає сучасним освітнім вимогам, орієнтованим на розвиток особистісної мотивації, інтересів, критичного та творчого мислення учнів.

1.3. Викладання книжкової ілюстрації в школі, методи, що впливають на формування художніх знань про види книжкової ілюстрації

Книжкова ілюстрація займає особливе місце у системі шкільної освіти, адже вона не лише доповнює літературний текст, а й виступає потужним засобом формування естетичних, художніх та творчих компетентностей учнів. Ілюстрації допомагають школярам краще зрозуміти зміст літературного твору, глибше відчувати емоційний настрій, проникнути у внутрішній світ персонажів. Завдяки ілюстраціям книга стає для дитини більш доступною, цікавою, а процес читання – захоплюючим і пізнавальним [7].

Важливо підкреслити, що художник-ілюстратор у дитячій книзі виступає не просто як автор малюнків, а як співтворець, який разом із письменником формує цілісний художній образ твору. Його завдання не лише відтворити сюжет, а й інтерпретувати його, передати власне бачення, підкреслити важливі

моменти та образи, що сприяє глибшому сприйняттю тексту. Саме тому книжкова ілюстрація є важливим чинником розвитку естетичного смаку, уяви та творчого мислення учнів [1].

Викладання книжкової ілюстрації у школі ґрунтується на поєднанні теоретичних знань із практичною діяльністю. Методика навчання передбачає кілька ключових етапів:

Ознайомлення з історією та видами ілюстрації. Учні вивчають історичний розвиток книжкової ілюстрації, знайомляться з її основними жанрами, стилями та техніками, дізнаються про видатних ілюстраторів України та світу, це формує базові знання про різноманіття художніх підходів.

Аналіз ілюстрацій. Школярі розглядають і порівнюють ілюстрації до різних літературних творів, аналізують стилістичні особливості робіт різних майстрів, навчаються визначати роль ілюстрації у розкритті змісту тексту.

Практична діяльність. Учні виконують творчі завдання, створюють ілюстрації до казок, оповідань, віршів, використовуючи різні художні матеріали та техніки (акварель, графіка, колаж), практична робота сприяє розвитку технічних навичок, уяви та вміння художньо інтерпретувати літературний твір.

Гурткова та проєктна робота – це організація творчих гуртків, спільних проєктів, конкурсів ілюстрацій, що стимулює командну роботу, взаємодію, обмін ідеями та досвідом.

Особлива увага приділяється формуванню у школярів знань про різні види книжкової ілюстрації: сюжетну, метафоричну, алегоричну, декоративну (заставки, кінцівки), документальні тощо. Учні вчать аналізувати ілюстрації за змістом, стилем, технікою виконання, а також створювати власні роботи, які відображають зміст літературного твору.

Вивчення творчості відомих ілюстраторів, як українських (Кость Лавро, Вікторія Ковальчук), так і зарубіжних (Аксель Шеффлер), допомагає учням побачити різноманіття художніх підходів, порівняти національні традиції та світові тенденції, опанувати сучасними та класичними техніками.

Навчання аналізу ілюстрації починається з визначенням його функцій (пояснювальної, доповнювальної, емоційно-образної). Учні вчаться бачити, як ілюстрація розкриває сюжет, характери, атмосферу твору, як художні засоби (колір, композиція) впливають на сприйняття тексту.

Практична діяльність включає створення ілюстрацій до ключових епізодів твору, розробку образів персонажів, використання різних композиційних прийомів. Учні експериментують з матеріалами, вчаться передавати простір, глибину взаємозв'язки між героями, що розвиває не лише технічні, а й інтерпретаційні навички [6].

Отже, ефективне викладання теми «книжкова ілюстрація» у школі передбачає комплексний підхід, що поєднує теорію та практику. Такий підхід сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню художніх знань і навичок, вихованню естетичного смаку та любові до книги. Учні не лише здобувають знання про види ілюстрацій, а й самостійно створюють, аналізують та інтерпретують літературні твори через образотворчі засоби, що є важливим кроком до формування гармонійної, творчої особистості.

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕС ВИКОНАННЯ ТВОРЧОЇ РОБОТИ «ТРИ ПРАЗНИКИ В ГОСТІ»

2.1. Концепція, пошук композиційного рішення, вибір техніки

Триптих у техніці ліногравюри «Три празники в гості» – це мистецький проєкт, натхненний українською колядкою «Добрий вечір тобі, пане господарю...». Його основна мета – художнє осмислення та популяризація зимових традицій України через сучасну графічну мову ліногравюри. Кожна частина триптиха присвячена одному з ключових свят різдвяного циклу: Різдву, Святому Василю та Водохрещу. Через символіку, традиційний одяг і обрядові дійства триптих не лише відображає багатство української культури, а й сприяє її збереженню та передачі наступним поколінням.

Триптих складається з трьох окремих, але тісно пов'язаних між собою композицій, які разом розкривають єдину ідею. У цьому проєкті кожна частина ілюструє характерну атмосферу відповідного свята, передаючи дух народних звичаїв та глибоку символіку через образи, деталі та орнаменти.

Перша частина – Різдво Христове, одне з найважливіших свят у християнській традиції, яке символізує народження Ісуса Христа. Різдво Христове більшість церков традиційно святкують у ніч проти 25 грудня (за новоюліанським та григоріанським календарями). В українській культурі святкування Різдва супроводжується численними обрядами, що підкреслюють родинність, духовність і надію на краще майбутнє. Святкуванню Різдва Христового традиційно передувало особливе прибирання оселі. Її прикрашали розписами, рушниками, килимками, святково оздоблювали покуття. З появою першої зірки на небі (символу Різдва), уся родина урочисто збиралася на Святу вечерю. У різних регіонах України або на Святвечір, або на перший день Різдва починались святкові відвідини родичів, друзів і знайомих. Співали колядки, розігрували сценки на побутову тематику та євангельські сюжети, віншували зі святом. На Різдво традиційно ворожили, за погодою цього дня прогнозували майбутній врожай.

Композиція цієї частини зображає жінку, що тримає свічку, чекаючи, поки сім'я сяде за святковий стіл. За вікном сяє різдвяна зірка, а на стіні – рушник з геометричним орнаментом. Жінка у вишиванці та очіпку підкреслює повагу до традицій та родинних цінностей.

Символи першої частини проєкту:

Різдвяна зірка – восьмикутний символ, що уособлює Віфлеємську зірку, яка сповістила про народження Христа. Вона символізує світло, нове життя, надію та вічність. Вісім кутів зірки відображають вічне царювання Месії (посланця божого, який ніби має з'явитися для врятування людства від зла) та циклічність часу.

Свічка у руці жінки – символ живого вогню, тепла, духовного світла та Божої присутності. В українських обрядах свічка є оберегом, що захищає дім від зла та несе благословення.

Традиційний український рушник – тканий або вишитий текстильний виріб з геометричним орнаментом. Рушник виконує роль оберега, символізує зв'язок поколінь, родинне тепло і духовність. Геометричні візерунки часто відображають космічні цикли, природні явища, а також є оберегами від злих сил. Рушники використовують у святкових обрядах, прикрашають ними оселю, вони є невід'ємною частиною української культури.

Очіпок – традиційний головний убір заміжньої жінки, що символізує її сімейний статус, чистоту, повагу до традицій. Очіпок часто оздоблюють вишивкою з обереговим значенням, він є знаком гідності та жіночої честі.

Вишиванка – національний український одяг, прикрашений орнаментальною вишивкою. Вишивка має не лише декоративне, а й сакральне значення: вона захищає від злих сил, символізує зв'язок з предками та культурною спадщиною. Кожен регіон має свої унікальні мотиви, які несуть глибокий зміст.

Друга частина – Свято Святого Василя, святкують 1 січня, воно має особливе значення в українському обрядовому циклі та поєднує християнські та дохристиянські традиції, зокрема обряд засівання.

У композиції цієї частини зображено юнака в кресані з пір'ям, що засіває зерном поріг оселі. За його спиною знаходяться домівки, господарі яких чекають на перших засівальників, що приносить їм щастя і добробут у новому році.

Символи другої частини проєкту:

Зерно та обряд засівання – символи родючості, достатку, благословення на новий рік. Засівання зерном – це давній обряд, під час якого хлопці рановранці обходять домівки, бажаючи господарям щастя й добробуту, «засіваючи» зерном. Вважається, що перший засівальник має бути чоловік, адже саме він приносить удачу. Засівання підкреслює зв'язок людини з природою, оновленням та циклічністю життя.

Кресаня з пір'ям – традиційний головний убір хлопців-засівальників. Кресаня прикрашена пір'ям, що символізує легкість, чистоту, зв'язок з небесним світом. Вона підкреслює роль юнака як носія благословення та добрих побажань для господарів.

Домівки на задньому плані – символізують очікування господарів на засівальників, які приносять у дім щастя, добробут і надію на гарний урожай у новому році.

Третя частина – Водохреща, завершальне свято різдвяного циклу, яке символізує очищення, оновлення та духовне відродження. У сучасному юліанському календарі Водохреща святкують 19 січня. Цього дня віряни освячують воду, яка є головним символом свята. За давніми традиціями, освячення води проводили просто неба на березі річок, озер чи струмків. Крім того, перед Водохрещем люди з льоду вирізали великий хрест і ставили його біля ополонки, у яку згодом пірнали.

У композиції цієї частини дівчина у хустці та кептарі стоїть з глечиком святої води, на тлі церкви. Світло свічки підкреслює ідеї духовного очищення, захисту та оновлення.

Символи третьої частини проєкту:

Освячена вода – головний символ Водохреща, уособлює очищення від гріхів, духовне оновлення, захист від зла. Християни вірять, що освячена вода має цілющі властивості, її зберігають увесь рік.

Дівчина у хустці – хустка є традиційним жіночим головним убором, що символізує жіночу гідність, чистоту, зв'язок з родиною.

Церква на задньому плані – символ духовності, Божої присутності, місце проведення обряду освячення води.

Відповідно триптих «Три празники в гості» об'єднує три ключові моменти різдвяного циклу: Різдво, Святий Василь із засіванням та Водохреща. Кожна частина має власну символіку, але разом вони створюють цілісне мистецьке відображення народних традицій, духовності, надії й родинного тепла. На фоні композицій присутні ялинки – символи життя, оновлення та святкового настрою, що доповнюють загальну атмосферу свята.

Проектний триптих у техніці ліногравюри «Три празники в гості» є не лише художнім твором, а й культурно-освітнім проектом, що сприяє збереженню та популяризації української культурної спадщини. Через детальне відображення символів, традиційного одягу та обрядових дійств він поглиблює розуміння і повагу до національної ідентичності, підтримує живий зв'язок поколінь і зберігає духовну спадщину народу.

На етапі підготовки до створення триптиха «Три празники в гості» було проведено комплексну роботу, спрямовану на формування цілісного художнього образу. Особливу увагу було приділено пошуку оптимального композиційного рішення. З цією метою виконано серію ескізів і попередніх замальовок, що дало змогу експериментувати з ритмом, пластикою форм, розташуванням елементів та емоційним наповненням кожної частини триптиха.

Паралельно проводився візуально-стильовий аналіз творчості українських митців, які працювали з темами народного мистецтва, декоративності та графіки. Зокрема, були опрацьовані твори: Володимира Юрчишина – за орнаментальністю, графічною виразністю та використанням символіки; Галини Севрук – за її шрифтовими елементами;

Михайла Біласа – за глибоким зануренням у народну традицію через декоративне мистецтво й текстильні образи. Ці художники стали джерелом натхнення та критичного осмислення, допомагаючи сформувати авторське бачення в межах обраної техніки.

Вибір техніки ліногравюри для створення цього триптиха є цілком усвідомленим і концептуально виправданим. Адже, ліногравюра – це вид високого друку, який дозволяє досягти виразної графічної мови, що ідеально підходить для передачі народної символіки, декоративності та контрастності, властивих українському мистецтву.

По-перше, ліногравюра відзначається лаконічністю й чіткістю ліній, що дозволяє акцентувати увагу на ключових елементах композиції, підкреслити символічність зображень і створити сильний візуальний акцент.

По-друге, ліногравюра має тісний зв'язок із народною гравюрою (ксилографія), яка була поширена в Україні у XVIII–XIX століттях. Таким чином, використання цієї техніки є своєрідним містком між минулим і сучасністю, що дозволяє переосмислити традиції у новому художньому контексті.

По-третє, ліногравюра дає змогу створювати тиражовані відбитки, що сприяє популяризації твору та розширює аудиторію його сприйняття. Це особливо важливо для проєктів, спрямованих на збереження й поширення культурної спадщини.

Завдяки цим особливостям ліногравюра стає не лише технічним засобом, а й концептуальним інструментом, який підсилює ідею творчого проєкту, надає йому особливого звучання та дозволяє глибше розкрити тему українських зимових свят у сучасному мистецькому просторі.

2.2. Реалізація задуму. Технологія виконання творчої роботи

Першим етапом роботи стала розробка ідеї та пошук найбільш вдалого композиційного вирішення. Було виконано серію начерків, що дозволило проаналізувати різні варіанти побудови зображення та розташування ключових

елементів. Основним завданням на цьому етапі було досягнення цілісності триптиху – тобто гармонійного поєднання трьох частин в один завершений композиційний твір, де кожна з частин була б самодостатньою, але водночас тісно пов'язаною з іншими тематично, стилістично й емоційно.

Для більш глибокого осмислення образної системи та побудови авторської мови виразності було проведено аналіз творчості українських художників-графіків. Окрім вивчення конкретних митців, значну увагу було приділено вивченню загальних особливостей національного стилю в українській гравюрі, зокрема формотворення, стилізації елементів, декоративності та колористики.

Після обрання загальної концепції було визначено остаточне композиційне рішення, яке відображає кожне зі свят окремо, але в межах спільної образної системи. Ескіз було доопрацьовано на папері, де детально пророблено всі фігури, елементи, розміщення шрифту та декоративна рамка що оздоблює всі ескізи.

Наступним кроком стало створення цифрової версії ескізу. З використанням графічного редактора було сформовано остаточну композицію, а також виконано текстову частину – фрагмент колядки «Добрий вечір тобі, пане господарю...», яка стала не лише ліричною домінантою, а й важливою частиною візуальної структури твору. Шрифтовий блок розташовувався таким чином, щоб не порушувати загальної ритміки зображення, а навпаки – доповнювати його.

Після остаточного затвердження ескізу його було надруковано у реальному масштабі (формат А3) на порошковому принтері, що є важливим для якісного перенесення зображення. Для трансферу ескізу на поверхню лінолеуму було застосовано класичну техніку переведення за допомогою розчинника. Лицьову сторону ескізу прикладали до лінолеуму, фіксували її за допомогою біндерів, щоб уникнути зміщення, після чого наносили розчинник і сильно притискали папір до поверхні. Таким чином зображення якісно перенеслося на лінолеум.

Після завершення етапу перенесення розпочався процес гравірування. За допомогою спеціальних різців було обережно вирізано зображення відповідно до ескізу. Цей етап вимагав особливої уважності й точності, адже будь-яка помилка могла спотворити лінії чи порушити загальну композиційну гармонію.

На етапі створення друкованого відбитку було прийнято рішення не використовувати традиційний папір, а звернутися до основи з ДВП (деревоволокнистої плити). Такий вибір зумовлений бажанням досягти більш виразного, фактурного ефекту, який би підкреслював декоративність і матеріальність твору. На вже вирізаний лінолеум було нанесено чорну фарбу за допомогою валика. Потім матрицю притиснули до поверхні ДВП, щоб утворився чіткий і рівномірний відбиток. Для надання автентичного звучання та глибшого етнокультурного підтексту, композицію було доповнено мішковиною, що стала декоративним елементом і водночас матеріальним символом народного побуту.

Завершальним етапом стало оформлення триптиху в раму. Рама була виготовлена з дерев'яних рейок, що підкреслило природність і теплоту образів. Як декоративний елемент було використано джутовий шпагат, яким оздоблено краї рами. Це рішення допомогло створити завершений образ, де всі елементи від зображення до оформлення були об'єднані в єдину концепцію.

У процесі реалізації творчого задуму було пройдено всі основні етапи художнього проектування – від пошуку ідеї та вивчення джерел до завершеного оформлення графічної роботи. Виконання триптиху «Три празники в гості» стало прикладом поєднання традиційної техніки ліногравюри з осмисленням народної тематики та національного стилю.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було визначено, що формування системи художніх знань про види книжкової ілюстрації в учнів 5 класу є актуальним та необхідним завданням сучасної художньо-естетичної освіти. Книжкова ілюстрація виступає не лише декоративним елементом, а й потужним засобом пізнавального і емоційного сприйняття літературних творів, сприяє розвитку художнього смаку, уяви, творчого мислення та естетичних цінностей учнів.

Дослідження підтвердило ефективність системно-технічного підходу до формування художніх знань, який забезпечує послідовність, цілісність і гнучкість навчального процесу, дозволяючи поступово переходити від ознайомлення з матеріалом до його творчого застосування і трансформації. Такий підхід відповідає віковим особливостям п'ятикласників, у яких домінує наочно-образне мислення, а також їхній потребі у розвитку самостійності та критичного ставлення до інформації.

Визначено, що для успішного формування знань про види книжкової ілюстрації необхідне поєднання різних методів навчання: словесних, наочних, практичних та інтерактивних, а також використання навчально-ігрових підходів, що підвищують мотивацію та активність учнів. Практична діяльність, зокрема створення власних ілюстрацій різними техніками, сприяє розвитку технічних навичок, художнього сприйняття та творчої інтерпретації літературних творів.

У теоретичній частині роботи було розглянуто історію та класифікацію книжкової ілюстрації, що допомагає учням усвідомити різноманітність художніх стилів і технік, а також роль ілюстрації як засобу глибшого розуміння тексту. Застосування цифрових технологій у навчальному процесі розширює можливості вираження та робить навчання більш сучасним і привабливим для учнів.

Отже, формування системи художніх знань про види книжкової ілюстрації у п'ятикласників сприяє не лише розвитку їхніх творчих здібностей,

а й формуванню естетичних, пізнавальних та морально-ціннісних якостей, що є важливою складовою всебічного розвитку особистості в умовах сучасної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовчок Г. Виховна функція ілюстрації дитячої книги. URL: <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi> (дата звернення 10.01.2025).
2. Історія виникнення книжкової ілюстрації. URL: <https://zski.com.ua/shkilna-biblioteka/uroky-rekomendatsiji/istoriya-vynyknennya-knyzhkovoji-ilyustratsiji> (дата звернення 17.02.2025).
3. Книжкова ілюстрація як вид графічного мистецтва. URL: https://www.researchgate.net/publication/354204588_Knizkova_ilustracia_ak_vid_graficnogo_mistectva (дата звернення 25.03.2025).
4. Книжкова ілюстрація XX століття: від традицій до сучасності. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/25172/3/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%BA%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE_260-261.pdf (дата звернення 10.02.2025).
5. Масол Л. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. Харків: Друкарня Мадрид, 2015. С. 67–153.
6. Методичні аспекти викладання і створення книжкової ілюстрації. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8374/1/%d0%94%d0%b8%d0%bf%d0%bb%d0%be%d0%bc_%d0%94%d0%be%d1%80%d0%be%d1%88%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%97%d0%9e%d0%9c%d0%bc-22_1.pdf (дата звернення 20.05.2025).
7. Погонєць І. Ілюстрування шкільних підручників: історико-педагогічна ретроспектива. Український педагогічний журнал. № 1. Київ, 2016. С. 122.
8. Психолого-педагогічні умови адаптаційного періоду навчання учнів 5-6 класів через призму Нової української школи. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/psykholoho-pedahohichni-umovy-adaptatsiinoho-periodu-navchannia-uchniv-5-6-klasiv-cherez-pryzmu-novoi-ukrainskoi-shkoly-43731.html> (дата звернення 21.05.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А1. Мініатюра «Остромирове Євангеліє»
(1056–1057)

Рис. А2. Мініатюра
«Ізборник Святослава» (1073)

Рис. А3. Ілюстрація до твору М. Вовчка «Чумак»,
К. Трутовський

Додаток Б

Рис. Б1. Композиційне рішення

Рис. Б2. Виконання ескізів на папері

Рис. Б3. Виконання ескізів в графічному редакторі, остаточні ескізи

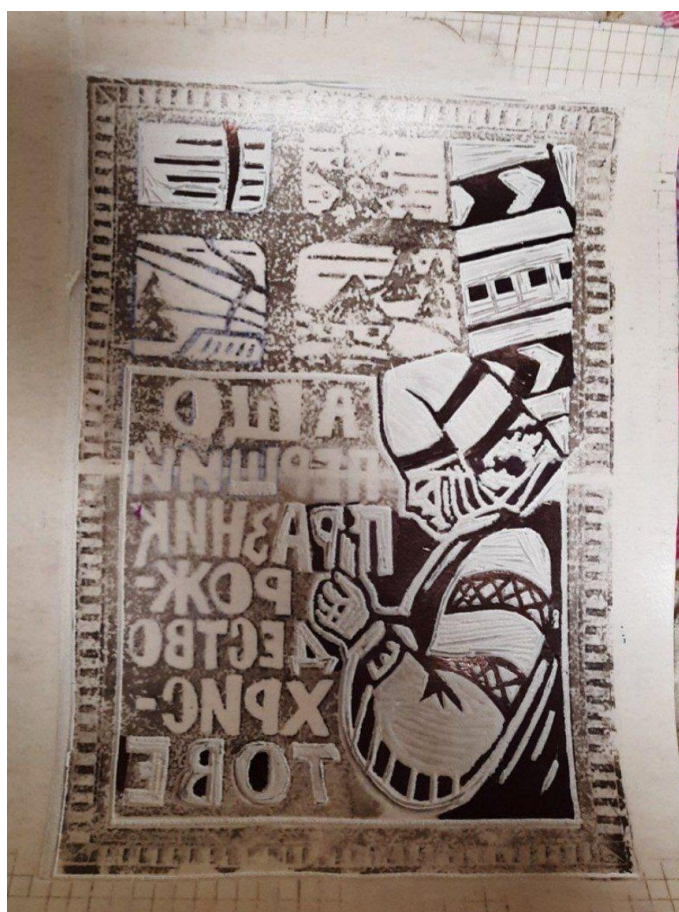

Рис. Б4. Етап вирізання на лінолеумі

Рис. Б5. Виконання відбитку

Рис. Б6. Пробні відбитки

Рис. Б7. Готові відбитки, оформлені мішковиною